

Нікітенко В.М.,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри правового забезпечення
безпеки бізнесу,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ (IN ABSENTIA)

Одним із засобів забезпечення завдання кримінального провадження, визначеного ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК), є доповнення цього Кодексу главою 24-1 «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень».

Слушною видається позиція В.Г. Дрозд, згідно з якою необхідність запровадження інституту спеціального досудового розслідування (in absentia) була зумовлена відсутністю процедури притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які ухиляються від прибуття до органів досудового розслідування, що унеможливлювало забезпечення невідворотності покарання такої особи [1, с. 333].

Особливість спеціального досудового розслідування передбачає його проведення за відсутності підозрюваного, тому вимагає дотримання процедури набуття особою такого процесуального статусу та визначення умов, за яких підозрюваний вважається таким, що оголошений у міжнародний розшук.

Відповідно до ч. 2 ст. 297-1 КПК підставою проведення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень у кримінальних провадженнях є винесена слідчим суддею ухвала, якою задоволено таке клопотання, щодо підозрюваних у вчиненні окремих, визначених цією нормою.

Виходячи зі змісту ст. 297-2 КПК, умови для досудового розслідування (in absentia) визначені у п.п. 4, 5 ч. 2 даної статті, а саме відомості про те, що підозрюваний виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або відомості про оголошення підозрюваного в міжнародний розшук, а також переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

Також сторона обвинувачення у клопотанні має зазначити обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні вказаних у ч. 2 ст. 297-1 КПК злочинів, а слідчий суддя зобов'язаний врахувати наявність достатніх доказів для підозри особи щодо якої подано клопотання у вчиненні кримінального правопорушення.

Саме доведення слідчим, прокурором цих умов й обставин є підставою для прийняття судового рішення щодо здійснення спеціального (заочного) досудового розслідування.

Крім набуття особою процесуального статусу підозрюваного, іншою підставою, яка повинна бути обов'язково урахована при наданні дозволу

на здійснення спеціального досудового розслідування (*in absentia*), є доведення стороною обвинувачення, що підозрюваний виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або відомості про оголошення підозрюваного в міжнародний розшук.

Загальні положення щодо розшуку підозрюваного містяться у ст. 281 КПК, зокрема зазначається, якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме або він виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України чи за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, слідчий, прокурор оголошує розшук такого підозрюваного. Про оголошення розшуку виноситься окрема постанова, якщо досудове розслідування не зупиняється, або вказується в постанові про зупинення досудового розслідування, якщо таке рішення приймається, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Здійснення розшуку підозрюваного може бути доручено оперативним підрозділам.

Підтвердити факт перебування підозрюваного за межами України можливо шляхом проведення комплексу слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема отримання письмових повідомлень від підрозділів Державної прикордонної служби щодо перетину державного кордону громадянами України, включаючи відеофіксацію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем (ст.ст. 263, 264 КПК) тощо. На наш погляд, доведення цих обставин процесуально визначеними доказами (ч. 2 ст. 84 КПК) є зрозумілим, незважаючи на відсутність судової практики з означеного питання, оскільки відповідні зміни до глави 24-1 КПК були внесені 27.04.2021.

На сьогодні проблемним питанням, яке вирішується неоднозначно при розгляді слідчими суддями клопотання слідчого, прокурора про здійснення спеціального досудового розслідування, є надання стороною обвинувачення відомостей про оголошення підозрюваного у міжнародний розшук.

З цього приводу варто вказати, що КПК не визначає поняття «міжнародний розшук» та процедуру оголошення підозрюваного у такий різновид розшуку, а згідно із нормами цього Кодексу передбачено з цього приводу лише винесення слідчим, прокурором окремої постанови.

Слушною є позиція М.А. Погорецького та О.С. Старенького, які зазначають, що правильність визначення сутності цього поняття залежить від чіткості розуміння порядку оголошення особи в міжнародний розшук та його безпосереднього здійснення, встановлення органу, який оголошує особу в міжнародний розшук, моменту, з якого особа вважається такою, що перебуває у міжнародному розшуку [2, с. 75].

Діючими нормативно-правовими актами, якими регламентовано оголошення особи у міжнародний розшук, у тому числі підозрюваного, на даний час є постанови Кабінету Міністрів України від 30.09.1992 № 555

«Про вступ України до Інтерполу» та від 25.03.1993 № 220 «Про Національне центральне бюро Інтерполу», а також Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, що затверджена спільним наказом МВС України, Офісом Генерального прокурора, НАБУ, СБУ, ДБР, Міністерства фінансів України та Міністерства юстиції України від 17.08.2020 № 613/380/93/228/414/510/2801/5.

Виходячи з аналізу цих актів, можна дійти висновку, що у загальних рисах підозрюваний вважається оголошеним у міжнародний розшук за сукупністю наступних умов: 1) слідчим, прокурором винесена постанова про оголошення цієї процесуально визначеної особи у міжнародний розшук; 2) відомості про винесення стороною обвинувачення постанови про оголошення підозрюваного у міжнародний розшук мають бути внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР); 3) органом досудового розслідування подано відповідний запит (документи) до національного центрального бюро (далі – НЦБ) Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол; 4) розміщення (внесення) даних щодо підозрюваного інформаційній системі Інтерполу.

Проте на сьогодні судова практика щодо розгляду клопотання сторони обвинувачення про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування (*in absentia*) є суперечливою саме з приводу визнання доказів на підтвердження юридичного факту оголошення підозрюваного у міжнародний розшук.

Так, деякі слідчі судді вважають достатнім доказом оголошення підозрюваного у міжнародний розшук лише винесення слідчим, прокурором відповідної постанови [3]. З такими висновками слідчих суддів ми не можемо погодитися, оскільки існує чимало випадків незаконного кримінального переслідування, що передбачає винесення безпідставної постанови про оголошення особи у розшук.

Інші слідчі судді постановляють ухвалу про здійснення спеціального розслідування на підставі наданої стороною обвинувачення постанови про оголошення особи у розшук, внесення відомостей до ЄРДР та надсилання запиту до НЦБ Інтерполу в Україні [3]. На нашу думку, звернення органом досудового розслідування із відповідними документами до НЦБ Інтерполу в Україні не гарантує розміщення інформації щодо підозрюваного інформаційній базі Інтерполу.

Ряд слідчих суддів дотримуються позиції, що обґрунтуванням оголошення підозрюваного у міжнародний розшук має бути не тільки винесення стороною обвинувачення відповідна постанова, внесення цих відомостей до ЄРДР та надсилання документів до НЦБ Інтерполу в Україні, а ключовою умовою, яка підтверджує такий розшук, є внесення даних про підозрюваного до інформаційної системи Інтерполу [3]. Саме такі вимоги слідчих суддів є цілком виправданими та узгоджуються із нормативними документами, які визначають порядок оголошення особи у міжнародний розшук.

Із наведеного випливає, що законодавча невизначеність юридичного факту оголошення та перебування особи у міжнародному розшуку призводить до відсутності одностайної судової практики щодо надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування (in absentia) за відсутності підозрюваного, що є наслідком у багатьох випадках порушення його права на захист у кримінальному провадженні та справедливий суд.

Список використаних джерел:

1. Дрозд В.Г. Спеціальне досудове розслідування (in absentia) як диференційована форма кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право* № 7. 2020. С. 333-337.

2. Погорецький М.А., Старенький О.С. Оголошення особи в міжнародний розшук: проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. № 4. 2018. С. 71-88.

3. Огляд практики ВАКС суду щодо розгляду та вирішення скарг на повідомлення про підозру за період з 05.09.2019 по 27.04.2020. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/statistics/review_05.2020.pdf